

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
ויגש
טבת ה'תשפ"ב ב'של"ג
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

השלמת ביאור נוסח המהולל לעולם וכו' שאין אלוה בלתי, ואין אלוה זולתך, ואין אלוה כערכך, ואין אלוה כיוצא בך, ואין אלוה אלא אתה לבדך, המקבילים לנוסח יוצר דשבת – אין ערוך לך, ואין זולתך, אפס בלתי, ומי דומה לך. אלא שכאן יש חמשה דברים כנגד חמשה עולמות. וביאור עניין נרנח"י.

השלמה בעניין ההבדל שבין 'בלתי' לבין 'זולתך'.

הסיבה שאומרים ואין אלוה אלא אתה לבדך, בסגול ולא בקמץ, היא מפני החרוז בהמשך הפיסקא, ככתוב בתורתך, וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'.

המשך ביאור מדרש מעשה חנוכה, השלמה בביאור שתי הגזירות הראשונות, והרחבה בביאור הגזירה השלישית, ומדוע מרן שליט"א לא השמיט במהדורא החדשה של ספר שמן למאור את הפיסקא במדרש הנוגעת לכך שעברו על איסור נדה וכו', כפי שביקש ממנו הגר"ש ואזנר זצ"ל (הובא בשו"ת עולת יצחק ח"ב).

ביאור המובא בהמשך המדרש מעשה חנוכה, לגבי חנה בת מתתיהו שעמדה לפני כל ישראל כשהיא מגולה וכו', שהדבר אינו כפישוטו.

ביאור עניין 'גדולה עבירה לשמה' [נזיר דף כג: הוריות דף י:], והאם גם לאחר מתן תורה מותר לעשות כך.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-642-23 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 623

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש

ע"י ידידנו הרב ניר טיירי הי"ו מנכ"ל פעולת צדיק, לרגל היכנס בנו הבה"ח יאיר שיחי לעול תורה ומצוות, ולהצלחת כל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ. המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, ויזכה חתן הברמצוה לגדול ולעלות בתורה ויר"ש, וללכת בדרכי אבותינו ורבותינו הקד', ובראשם מהרי"ץ זע"א, וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם לטובה ולברכה, אכ"י"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש

ע"י ידידנו הרב ניר טיידי הי"ו מנכ"ל פעולת צדיק, לרגל היכנס בנו הבה"ח יאיר שיחי לעול תורה ומצוות, ולהצלחת כל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

הרב ניר טיידי יצ"ו, ב"ה כבר 25 שנה שהוא עומד בראש העניינים של הדפסת הספרים במסגרת מכון פעולת צדיק, וגם בכל העניינים שמסביב לכך. הוא ראוי לברכות מיוחדות, אז תענו אמן בכוונה. הוא ב"ה ממש בישרות ובמסירות נפש ובנאמנות, קשה למצוא אנשים כמותו בעולם, צריך שבועז"ה יוסיף אומץ וחיל, יכולות להיות עוד הרבה ברכות, להוסיף על הקיים. 25 שנה. כ"ה תברכו. להוסיף עוד כהנה וכהנה. המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, ויזכה חתן הברמצוה לגדול ולעלות בתורה ויר"ש, וללכת בדרכי אבותינו ורבותינו הקד', ובראשם מהרי"ץ זיע"א, וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

השלמת ביאור נוסח המהולל לעולם וכו' שאין אלוה בלתך, ואין אלוה זולתך, ואין אלוה כערכך, ואין אלוה כיוצא בך, ואין אלוה אלא אתה לבדך, המקבילים לנוסח יוצר דשבת – אין ערוך לך, ואין זולתך, אפס בלתך, ומי דומה לך. אלא שכאן יש חמשה דברים כנגד חמשה עולמות. וביאור עניין נרנח"י.

המהולל לעולם ולעולמי עולמים וכו', שאין אלוה בלתך, ואין אלוה זולתך, ואין אלוה כערכך, ואין אלוה כיוצא בך, ואין אלוה אלא אתה לבדך. חמשה דברים ש"אין. בלתך, זולתך, כערכך, כיוצא בך, אתה לבדך.

דיברנו על כך [בשיעור מוצש"ק וישב התשפ"ב], ואמרנו כי הסגנון 'ואין אלוה כערכך', הוא מקביל למה שאומרים ביוצר של שבת, 'אין ערוך לך, ואין זולתך, אפס בלתך, ומי דומה לך'. המלים 'אין כערכך', הן כמו 'אין ערוך לך'.

אולם צריכים לשאול כאן שאלה. למה ישנו הבדל, בין הסגנונות. מדוע ביוצר של שבת יש ארבעה דברים, ובנוסח המהולל יש חמשה דברים? 'אין ערוך לך', אחד. 'ואין זולתך', שנים, 'אפס בלתך', שלוש. 'ומי דומה לך', ארבע.

לאחר מכן מסבירים, אין ערוך לך י"י אלהינו בעולם הזה, ואין זולתך מלכנו לחיי העולם הבא, אפס בלתך גואלנו לימות המשיח, ואין דומה לך מושיענו לתחית המתים. פירטנו את מה שהקדמנו בקצרה. ביחד הם ארבע. ואילו בנוסח המהולל, ישנם חמשה דברים.

אין שום דבר, בלי כוונה. אין דברים שעושים סתם. בפרט שרואים שזה דבר מקביל. רק מי שהוא שטחי, חושב שזה 'לא דוקא'. לא לחנם, יש הרבה מקומות, למשל כשאומרים אבינו מלכנו אבינו אתה, אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו רחם עלינו, אבינו מלכנו חננו ועננו וכו'. יש ארבע. כמו כן, בנוסח אין כאלהינו וכו', זה ג"כ ארבע. א"כ לא לחנם יש מספר ארבע, כי ישנן בכך כוונות, שם הוי"ה בן ארבע אותיות, וארבע עולמות וכו'. ישנם עניינים ודברים, שזה מכוון, הכל מצומצם ומדויק, במניין במדה במשקל ובמשורה. כיעויין למהרי"ץ בעץ חיים, שם ושם.

בנ"ד עשו חמשה דברים, ולא יבצר שיש למחבר איזו כוונה, ולכן הוא לא יכל לגרוע או להוסיף על זה.

שאלה מהקהל: אבל למה הוא חוזר על המלה 'אלוה' כמה פעמים, יכל לקצר ולומר, אין אלוה בלתך ואין זולתך ואין כערכך וכו'.

תשובת מרן שליט"א: אולי זה ג"כ חלק ממה שמהרי"ץ אומר, שהדבר בא 'לעורר את הלב ולהלהיבו'. לכן מזכירים זאת עוד הפעם ועוד הפעם. זהו כפי שאומרים, י"י הוא האלהים, שבע פעמים. אף ששם יש סיבות וטעמים אחרים.

אבל השאלה היא, כנגד מה נקבע דוקא חמשה?

הגמרא במסכת ברכות [דף י' ע"א] אומרת, שישנם חמשה עולמות. אבל לא מדובר שם אודות העולמות שדיברנו ביוצר דשבת, עולם הזה ועולם הבא ימות המשיח ותחית המתים, אלא עולמות אחרים. הגמרא אומרת זאת לגבי פסוקים בספר תהלים. דוד המלך ע"ה אומר

שערי יצחק – השיעור השבועי

תחשבו אתם, איזה עולם יכול להיות עוד? אמרנו עולם הזה, עולם הבא, ימות המשיח, ותחית המתים. איזה עוד עולם ישנו? תשמעו דבר חידוש.

האחד, העולם הזה. ואמר, אע"פ שתראה צדיק ורע לו רשע וטוב לו, תמים פעלו. ולזה אמר תמים לשון רבים, ולא תם, שהם ב' פעולות. בשביל מה אתה צריך להגיד, שהקב"ה 'הצור תמים פעלו'?

כי ח"ו אנשים חושבים לפעמים שהדברים לא מוצדקים, למה יש צדיק ורע לו ורשע וטוב לו? אבל תדע לך, כי הקב"ה יודע מה שהוא עושה. 'הצור, תמים פעלו'. לכן כתוב תמים – ולא תם – לשון רבים, שתי פעולות.

השני, עולם הנשמות. שמת האדם, ומוליך [הקב"ה] למקצת אנשים לגן עדן, ומקצתם לגיהנם, כל דרכיו משפט. והטעם, כי לפי שצדיק ורע לו, אינו עול אם תצרף עולם הנשמות, עם זה העולם. כי שם שכר הצדיק שלם, ובעולם הזה נותן לו עונש עבירה שעשה. א"כ הטעם שתמים פעלו בעולם הזה, הוא לפי שכל דרכיו של עולם הנשמות משפט אמת, ושם יתנו לו שכר. וכן ברשע וטוב לו, תמים פעלו, לפי שדרכיו משפט בעולם הנשמות, שיענישו לו שם. דהיינו, בעולם הזה אתה לא יכול להבין למה זה כך. אבל כשתראה מה קורה בעולם הנשמות, ותצרף את שני הדברים ביחד, אז תבין שזה מתואם.

וזה ע"ד [תהלים י"ט, י'] מְשַׁפְּטֵי יְיָ אֶמֶת צִדְקוֹ יִחְדּוּ. 'צדקו', בשתחבר משפטי העולם הזה, עם משפט העולם הבא.

ואם עולם המשיח שאנו מצפים לו, 'אל אמונה'. ובוזה נופל לשון אמונה. זהו המשך הפסוק.

כנראה ישנה כאן טעות בדפוס, לא מובן מה הפירוש 'זאם'? לכן חושבני כי צ"ל 'זעם', דהיינו לצרף את עולם הנשמות עם עולם המשיח, וביחד תראה שהעניין מוצדק לגמרי. אתה חושב, ראית צדיק שהוא סובל, אבל בימות המשיח תראה איזה שכר יהיה לו, איזה תענוגות וכו', ואז תבין שהכל מסודר.

בשני מזמורים סמוכים אחד לשני, ברכי נפשי את יי', חמש פעמים, והם מכוונים כנגד חמשה עולמות.

מפרטת אותם הגמרא שם בזה"ל, אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מאי דכתיב [משלי ל"א, כ"ו] פִּיהָ פִּתְחָה בְּחִכָּמָה וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ. כנגד מי אמר שלמה מקרא זה? לא אמרו, אלא כנגד דוד אביו, שדר בחמשה עולמים, ואמר שירה.

דר במעי אמו ואמר שירה, שנאמר [תהלים ק"ג, א'] לְדוֹד בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ וְכָל קֶרְבִּי אֶת שֵׁם קְדֹשׁוֹ.

יצא לאויר העולם ונסתכל בכוכבים ומזלות ואמר שירה, שנאמר [תהלים ק"ג, כ'] בְּרָכּוּ יְיָ מִלְּאֲבָיו גִּבּוֹרֵי כֹחַ עֲשִׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעַע בְּקוֹל דְּבָרוֹ. בְּרָכּוּ יְיָ כָּל צָבָאָיו וגו'.

ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה ואמר שירה, שנאמר [תהלים ק"ג, ב'] בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ וְאֵל תְּשֻׁבָּתִי כָּל גְּמוּלָיו. וכו'.

ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה, שנאמר [תהלים ק"ד, ל"ה] יִתְּמוּ חַטָּאִים מִן הָאָרֶץ וְרָשָׁעִים עוֹד אֵינָם בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ הַלְלוּיָהּ.

נסתכל ביום המיתה ואמר שירה, שנאמר [תהלים ק"ד, א'] בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ יְיָ אֱלֹהֵי גְדֻלָּתָּ מְאֹד הוֹד וְהָדָר לְבִשְׁתָּ. אלו חמשה עולמות.

ביוצר דשבת אנחנו מדברים על ארבעה עולמות, אבל אפשר להרחיב זאת לחמשה עולמות.

מנין לנו זאת? בספר תולדות יצחק, לרבינו יצחק קארו זצ"ל, דודו של מרן הבית יוסף, הוא מסביר את הפסוק [דברים ל"ב, ד'] הַצּוֹר תָּמִים פָּעָלוֹ כִּי כָּל דְּרָכָיו מְשֻׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עוֹל צָדִיק וְיֹשֵׁר הוּא. נראה כי בפסוק הזה, ישנן כפילויות.

לכן הוא מפרש ואומר, שזה כנגד חמשה עולמות. לשבח את הקב"ה, שבכל העולמות האלה, הוא מתנהג ביושר ובאמונה ובמשפט. הוא כותב כך, נראה לי טעם להכפל הפסוק, לפי שיש ה' עולמות, ובכולם הקב"ה ישר.

והרשעים, בהיפך. אז תבין שהקב"ה 'אל אמונה', הוא משלם במדויק את מה שמגיע, למי שמגיע.

ולפי שאחר המשיח יהיה התנחיה, ויש אנשים שיחיו ויש שלא יחיו, והוא עולם רביעי. אמרנו, עולם הזה, עולם הנשמות, המשיח, וכעת תחית המתים. לזה אמר, 'זאין עול'.

ולפי שאחר התחיה ידין אותם הקב"ה, וישארו מהם קיימים בגוף ונפש כאלהו, וזהו נקרא עולם הבא, והוא עולם חמישי, ויש שימות ויהיה לדראון עולם. מי שהקב"ה ממית אותו, לא משאירו שיקבל את השכר הזה, הקב"ה 'צדיק', דהיינו שעשה משפט צדק. אמר כנגד מי שימות, 'צדיק'. וכנגד מי שיהיה חי לעד, 'זישר הוא'. ולזה אז"ל פלוני מזומן לחיי העוה"ב, אף אחר שמת.

ואלו ה' עולמות, תיקנו עליהם אין ערוך לך ה' אלהינו בעולם הזה, הוא עולם אחד. ואין זולתך מלכנו לחיי העוה"ב, בכאן כלל עולם הנשמות ועולם שאחר התחיה. שם זה מחובר, אפל פה הפרידו זאת.

אפשר לחבר את עולם הנשמות ואת עולם הבא ביחד. יתכן לעשות זאת ארבע, ואפשר להגיד חמש. אבל בעצם זה בשני זמנים שונים. לכן בעצם זה חמש, אולם אפשר לקשר אותם. אפס בלתיך גואלנו לימות המשיח, הוא עולם ג'. ומי דומה לך מושיענו לתחיית המתים, מי יחיה מי לא יחיה.

ולזה נהגו לאמרו בצידוק הדין של המתים, לפי שהוא צידוק הדין לה' עולמות, שכולם יעברו על אותו המת.

א"כ הוא אומר, מלמד אותנו, כי אחרי תחית המתים, ישנו עולם נוסף. והדבר צריך ביאור.

נראה, שבעל תולדות יצחק הולך בשיטת הרמב"ן. כי כידוע, ישנה מחלוקת גדולה, בין הרמב"ן לרמב"ם, מה נקרא עולם הבא? לדעת הרמב"ם בהלכות תשובה, עולם הבא אין פירושו שאותו העולם אינו נמצא כעת. כי כבר כעת כשהנשמה בגן עדן, הוא נקרא עולם הבא. וזה נקרא עולם הבא, כי הוא בא לאדם אחרי

המות. לאחר שהאדם מת, הוא בא לשם, אבל זה קיים כבר עתה.

אולם הרמב"ן סובר, כי זה לא נקרא עולם הבא, אלא גן עדן, או כפי שבעל תולדות יצחק ועוד רבים מגדירים זאת, עולם הנשמות. אבל עולם הבא, זה אחרי תחית המתים. בקרוב במהרה בימינו כשיהיה ביאת המשיח ותהיה תחית המתים, השלב הבא שאחרי זה הוא עוה"ב.

הרמב"ם סובר, שהשלב שאחרי תחית המתים, אחרי שיחיו חיים ארוכים, ימותו כולם, ושוב הפעם חוזרים לגן עדן, לעולם הנשמות. אבל הרמב"ן סובר, שאחרי תחית המתים, שאז הנשמות חוזרות לגוף, כל המתים קמים, זהו השלב הראשון. במצב הזה של תחית המתים, כל האנשים חיים כרגיל, כמו שאחז"ל [סנהדרין דף צ"ט ע"ב] אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד. עולם כמנהגו נוהג, אוכלים ושותים והכל כרגיל. השלב הבא אחרי כן, יהיו כמו משה רבינו ע"ה, שהיה ארבעים יום וארבעים לילה בלא אכילה ובלא שתיה. זאת אומרת, יהיו בגופים אלא שלא יצטרכו לאכול ולשתות. אבל לא כפי שהרמב"ם אומר, שהם יחזרו לגן עדן, לדעת הרמב"ן הם יישארו פה בעולם הזה, אבל כמו משה רבינו.

בעל תולדות יצחק נתן דוגמא אחרת, של אליהו הנביא. הוא כתב שם בזה"ל, 'יישארו מהם קיימים בגוף ונפש כאלהו. הרי אליהו מתגלה בעוה"ז, א"כ כביכול יש לו גם גוף, אבל מצד שני הוא רוחני.

לא ניכנס לפרט הזה כעת, כיון שהארכתני על כך בס"ד בשלחן ערוך המקוצר, בסוף חלק שמיני [ממונות, דף רל"ב] בזה"ל, גן עדן שהוא עולם הנשמות, הנקרא בשם ישיבה שלמעלה, לדעת הרמב"ם שם בהלכה ח' הוא הנקרא בשם עולם הבא. דהיינו שבמות האדם, נשמתו עוברת מן העולם הזה לאותו עולם. הצדיקים זוכים לגן עדן, והרשעים נידונים בגיהנם. ולא קראוהו חז"ל בשם העולם הבא, אלא מפני

בספר פני יהושע, כותב שם דבר הפלא ופלא. חידוש ממש עצום. הרי הגמ' [שם] אומרת, דר במעי אמו ואמר שירה, שנאמר [תהלים ק"ג, א'] לְדוֹד בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ וְכָל בְּרָכִי אֶת שֵׁם קְדָשׁוֹ. יצא לאור העולם ונסתכל בכוכבים ומזלות ואמר שירה, שנאמר [תהלים ק"ג, ב'] בְּרָכִי יְיָ מְלֹאכֶי גִבְרֵי כָח עָשִׂי דְבָרֶי לְשִׁמְעַ בְּקוֹל דְּבָרֶי. בְּרָכִי יְיָ כָּל צְבָאָיו וגו'. ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה ואמר שירה, שנאמר [תהלים ק"ג, ב'] בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ וְאֵל תְּשַׁבְּחֵי כָּל גְּמוּלָיו. וכו'. ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה, שנאמר [תהלים ק"ד, ל"ה] יִתְּמוּ חַטָּאִים מִן הָאָרֶץ וּרְשָׁעִים עוֹד אֵינֶם בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ הַלְלוּהָ. נסתכל ביום המיתה ואמר שירה, שנאמר [תהלים ק"ד, א'] בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ יְיָ אֱלֹהֵי גְדֻלָּתָּ מְאֹד הוֹד וְהָדָר לְבִשְׁתָּ. אומר הפני יהושע, שזה כנגד הנרנח"י, שישנם באדם. דהיינו, נ'פש, ר'וח, נ'שמה, ח'יה, י'חידה. הרי כידוע, ישנם ארבעה חלקים בנשמה.

הפני יהושע כותב בזה"ל, והנראה לענ"ד ליישב הכל בהערה אחת, לפי מה שמצאנו בספר הזוהר ובספרי המקובלים, שחמשה מיני נשמות מצינו באדם. והן, נפש רוח נשמה חיה יחידה. וכמו שיסד הקליר במוסף דר"ה. והעניין מבואר יותר במקובלים.

הוא מביא זאת מ'הזוהר וספרי מקובלים', אבל האמת היא כי דבר זה נזכר גם במדרש בראשית רבה, שזה לא קבלה וסודות. עכ"פ בחיצוניות הדברים. אבל במדרשים, לא מאריכים על כך, כתוב זאת בשורה אחת, מבלי לפרט. אולם בספרי הקבלה, זהו התחום של הסוד וכו', זהו נושא גדול וארוך.

ששלושה מהם, שהם נפש רוח נשמה, ישנן בכל מיני בני אדם. דהיינו, נפש, הוא נפש התנועה הנתונה בו משעת העיבור, שבאותו זמן מתחיל הולד להתנועע. ונפש זו, היא מספירת המלכות שבי' ספירות.

וחלק נשמת הרוח, באה לכל אדם משעת הלידה, והיא מספירת התפארת שבי' ספירות.

שאותם חיים באים לאדם בסיום חיי גופו בעולם הזה. אך דעת הרמב"ן בשער הגמול [שבסוף ספרו תורת האדם, מדר' רצ"ד] אין גן עדן נקרא בשם העולם הבא, אלא זהו העולם שיבוא אחרי ימות המשיח ויום הדין הגדול ותחיית המתים.

ולדעת שניהם, בתחיית המתים תשוב הנפש לגוף, דהיינו שהנשמות ייצאו מגן עדן ויתעדנו בגופותיהם בטובות העולם הזה בימות המשיח. כיון שלאדם בעוה"ז היה הרבה סבל, לא מספיק שהנשמה מקבלת את שכרה, גם הגוף צריך לקבל את שכרו. לכן הנשמה צריכה לחזור לגוף, בכדי שהגוף הזה יהיה לו את ההנאות שלו, שיקבל גם את שכרו, וזה אחרי תחית המתים. שניהם מסכימים לדבר הזה.

אלא שהרמב"ם באיגרת תחיית המתים סובר, שאחר זמן ארוך וקצוב – הוא לא הגדיר בדיוק את הזמן, עכ"פ אחרי הרבה זמן, שנים רבות מאד – ימותו המשיח וכל בני דורו, ויחזרו נפשותיהם ליהנות מטוב העולם הבא בגן עדן, כמו שהיו מתחילה. דהיינו, היו בגן עדן, באו שוב לעולם הזה בכדי שגם הגוף יקבל את שכרו, ואח"כ חוזרים בחזרה לעולם הנשמות, לגן עדן.

והרמב"ן סובר, שהם לא ימותו שוב, אלא יחיו בגופותיהם לעד, בלא אכילה ובלא שתייה וכדומה, על ידי שיהיו ניזונים מזיו השכינה, כמשה רבינו בהר סיני שלא אכל ולא שתה, ארבעים יום וארבעים לילה.

איך יכול בן אדם לחיות בלי אכילה ושתייה? זהו משהו מיוחד, ולכך נזכה כולנו בעז"ה לעתיד לבוא.

יוצא שישנם כאן חמשה עולמות, וממילא יש לפרש כי כנגדם אנו אומרים חמשה פעמים 'אין', וכפי שאמרנו גם ביוצר דשבת זה ארבע, שהם בעצם חמש. כנלענ"ד בס"ד.

היה אפשר להגיד, לפרש זאת באופן נוסף, לפי הגמרא במסכת ברכות, מה שדוד המלך אמר חמשה עולמות. אבל שם זהו מושג אחר, חמשה עולמות אחרים, לא העולמות הללו.

וחלק נשמת הנשמה ממש, באה לו משעת היניקה, והיא מספירת הבינה, הנקראת אמא עלאה, והיא אם הבנים, כדכתיב כי אם לבינה תקרא.

הגמרא אמרה זאת ברמזים, 'יונק משדי אמו', לכן אנחנו מבינים כי הכוונה אל העניין הגשמי, אבל הוא בא להגיד שזה לא כך, אלא אם לבנים תקרא. אל תקרי אם לבינה, אלא אם לבינה. על שם שכל השבעה מדות התחתונות יונקות ממדה זו, כמו שהבן יונק חלב משדי אמו. ודבר זה מבואר בתכלית בספרי המקובלים, כנודע. ברצונו לומר, אינני מסביר, אבל את ההסבר הארוך והמפורט תמצא שם. סוף דבר, ששלשה חלקי נשמות, שהם נפש רוח נשמה, הם בהכרח בכל אדם בזמן עיבור ולידה ויניקה.

כעת ישנם עוד שני דברים, חיה, יחידה. מי זוכה לכך?

אלא שאם זכה הצדיק, זוכה לנשמה יתירה העליונה, הנקראת חיה, והיא ממדת חכמה. ודבר זה אי אפשר להימצא כי אם כשמגיע האדם לכלל גדלות, היינו שהוא בן י"ג שנים ויום אחד, שאז נתחייב במצות נכנס בו היצר טוב, ומאז ע"י מעשיו זוכה מעט מעט ע"י התגדלות, לנשמת חיה הנזכרת. לפני גיל י"ג לא שייך, כי אז נכנס לאדם נשמה, כאשר הוא מגיל לגיל בר מצוה, נכנס לעול המצוות, נכנס בו יצר הטוב, כנודע. אזי הוא זוכה ע"י מעשיו לתוספת של עוד חלק בנשמה, אשר משלים אותו.

דבר נוסף ואחרון, יחידה. אבל זה לא בחיים, אלא רק במות.

אמנם כן, החלק הה', שהיא נשמת יחידה, אין שום אדם זוכה בו בחייו, אפילו צדיקים גמורים, זולת משה רבינו בלבד, ולא זולתו. אבל הצדיקים הגמורים, ודאי זוכין לנשמת יחידה לאחר מיתתם. ונמצא כל זה הענין בספרי הקבלה ובספר הזוהר.

נמצינו למידין, שאגדה זאת מפורשת היטב, כפתור ופרת. שלזה העניין נתכוון רשב"י

בעצמו, שהוא בעל אגדה זו, דהני החמשה ברכי נפשי שאמר דוד ע"ה, הם כנגד חמשה חלקי מיני נשמות הנזכרים, והמה מסודרים לפנינו כסדר נכון. ששלש ראשונות, הם בזמן עיבור ולידה ויניקה, כמבואר.

הרי מי שאומר זאת בגמרא, זהו ר' יוחנן משם רבי שמעון בן יוחי. לו – לרשב"י – מתאים לומר דברים כאלה, והוא בעל אגדה זו. דהיינו, רואים שישנה התאמה, בין הגמרא לבין הזוהר הקדוש. רק שבגמ' – כפי שאמרנו – הפשטנים מעלימים את הדברים, מדברים ברמזים שאינם מובנים. [רבי שמעון 'בר' יוחאי, כך רק בזוהר, אבל בשאר ספרי חז"ל 'בן' יוחאי. איתמר. ובמקום אחר הרחבנו בזה בס"ד. יב"ן. ועייין שערי יצחק מוצש"ק בא ה'תש"ע. העורך].

בכך מצאנו, טוב טעם ודעת, כי ישנם כאן חמשה דברים.

כפי שאמרנו [בשיעור מוצש"ק וישב], ישנם תועי רוח, שלצערנו חשבו – לא מצא חן בעיניהם המלים 'ואין אלוה כערכך' – ורצו לעשות שינויים, כל מיני רפורמות ותיקונים בדת, בנוסחאות, מתוך הסברא שלהם, בלי יסודות, למרות שהדבר אינו נכון. כי כפי שכבר אמרנו [בשיעור הקודם], הרי זה מיניה וביה, אי אפשר להגיע כאן לידי טעות. הרי אומרים לפני כן, אין אלוה בלתך ואין אלוה זולתך, ואח"כ אומרים ואין אלוה אלא אתה לבדך, א"כ אי אפשר להגיע לידי טעות בכך.

לצערנו ישנם כאלה, שהמשיכו יותר גרוע, והשמיטו גם את מ"ש אח"כ, ואין אלוה כיוצא בכך. זה בסידור של מ"צ. שוב הפעם, דרדור גורם דרדור אחר. אבל כפי שהסברנו, הכל במניין ובמספר, יש כאן בדיוק חמש, הדבר מכוון, כי יש בכך כוונות מיוחדות.

שאלה מהקהל: האם הם 'תיקנו' עוד דברים? תשובת מרן שליט"א: אינני זוכר כעת. וגם אני לא יודע את כל מעשיהם הרעים. אולי ישנם עוד דברים. אבל בודאי שהם שינו עוד דברים אחרים, בהרבה תחומים.

הקב"ה באותו השם, כגון עבודה זרה שג"כ נקרא אלהים – אחרים אמנם, וכן כוכבים ומזלות. [לא מצינו שנקראו אלהים אלא המלאכים והדיינים. ואולי הכוונה שעובדי הכוכבים והמזלות קוראים להם אלהים. איתמר]. למרות שנראה כי כביכול זה משתתף, אבל רק השם הוא אותו הדבר, אולם למעשה 'אין אלוה זולתך'.

בספר יריעות שלמה [פפנהיים, חוברת ג' יריעה ו', עמ' 331] הסביר את שורש המלים, מה זה 'זולתך' ומה זה 'בלתך'. הוא כותב, כי זולת, זה מלשון נזילה, כי הנו"ן הרבה פעמים נחסרת ונשמטת.

וזה לשונו שם, והושאל מענין הנזילה, מלת 'זולת', שהוראתו תמיד על היציאה מן הכלל, שהענין כאילו אותו היוצא, הוא נזול מן הכלל, אין לו דיבוק בו. אם דבר נזול, פירושו שהוא היה כאן, אבל נזל וירד. וכטעם 'יתר', שהותר מן הכלל. ישנו דבר קשור, כאשר הוא יצא ממנו הוא יתר.

ובאה זאת המלה במוכרת – דהיינו, לפעמים אומרים 'זולת', ולפעמים אומרים 'זולת' – ואז הוטלה האות יו"ד, כמו [דברים א' ל"ז] זולתי פֶּלֶב בֶּן יִפְנֶה, ועל משקל 'בלתי' ששרשו 'בל', שהוא ג"כ ההשארה חוץ מן הכלל. וכן זולתי קול [דברים ד', י"ב], שיצא חוש השמע מכלל שאר החושים, שלא מששתם בהם כלום זולת בחוש השמע ששמעתם קול. הקול זהו הדבר היחיד, חוץ מכל החושים האחרים. והוא מביא עוד פסוקים. ובלי אות יו"ד, כמו [מל"ב כ"ד, י"ד] זולת דִּלְתָּ עִם הָאָרֶץ, שיהיה אות תי"ו של 'זולת' משמשת לתיקון השם גם לסמיכות. ועם הכנויים אמר, וְאֵין אֱלֹהִים זולָתָךְ [שמו"ב ז' כ"ב], ומוֹשִׁיעַ אֵין זולָתִי [ישעיה מ"ה, כ"א]. עכ"ל. וע"ע מי רימין שפעת מים דף ג' אות א'.

הסיבה שאומרים ואין אלוה אלא אתה לבדך, בסגול ולא בקמץ, היא מפני החרוז בהמשך הפיסקא, ככתוב בתורתך, וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'. בעזרתו יתב', ברצוני לדייק את לשון התפילה, בדקדוק ניקוד המלים בהמשך פסקת

והוספה לגבי המובא לעיל מהפני יהושע, כי יחידה רק בעולם הבא. הרי מן הפסוקים והשירים מתבאר שהיא גם בגוף בעולם הזה. וכן משמע גם ממאמר הזוהר הקדוש עצמו בפרשת משפטים דף צ"ד ע"ב, זכה יתיר יהבין ליה וכו' יעו"ש. גם עיקר פירוש הפני יהושע צריך ביאור, דבגמרא נזכרו חמש פעמים נפש, ולא נזכרו השאר דהיינו נרנח"י. ואפשר לתרץ את כל ההערות, לפי מה שידוע כי גם בנפש יש נרנח"י, דהיינו נרנח"י דנפש. וכן השאר, נרנח"י דרוח וכו'. וכולן הן כבר בעולם הזה. מלבד יחידה דנרנח"י הראשון, שהיא אינה אלא לעולם הבא. וחמש פעמים נפש שזכרו בגמרא, היינו נפש דנרנח"י הראשון, נפש ראשונה היינו נפש דנפש, והשנייה רוח דנפש וכו'. אך לפי האמת אין זה מעלה ארוכה אלא לשתי ההערות הראשונות. אבל ההערה השלישית על הפני יהושע במקומה עומדת, שהרי הוא כתב דיחידה היא רק לעולם הבא, והלא יחידה דנפש היא גם בעולם הזה כדבר האמור. ועוד, דנמצא לפי זה שלא זכה דוד אלא לנרנח"י דנפש, וזה לא יתכן. ואעיקרא, בחן טוב למהר"י בדיחי ריש פרשת תולדות מבואר דאף נרנח"י הראשון, הוא בעולם הזה יעו"ש. סוף דבר, העניין צריך ביאור. ושמה יש ליישב פירוש הפני יהושע, דשם נפש הוא כמו שם המין, אבל הכוונה בחמש פעמים נפש לנרנח"י שהם שמות פרטיים. וכמו שמצינו בכמה מקומות שם המין, שהוא כשם אחד הפרטים. איתמר.

ולעת הפנאי יש להתיישב בזה. יב"ן.

השלמה בעניין ההבדל שבין 'בלתך' לבין 'זולתך'.

לגבי מה שדיברנו [שם], בעניין ההבדל שבין 'בלתך' לבין 'זולתך', הסברנו כי ההבדל הוא ש'בלתי' זה שולל לגמרי, ו'זולתי' זהו פרט מתוך הכלל. שישנו כביכול משהו דומה, אבל הוא יוצא דופן.

ולכן הלשונות כאן, אינן סתם. כי 'אין אלוה בלתך' היינו שאין כלום, 'ואין אלוה זולתך' היינו אפילו כאלה שכביכול משתתפים עם

המהולל, למה כולם אומרים, וכך הוא בספרים, ואין אלוה אלא אתה לבדך, הדא"ל בסגול והכ"ף בקמץ? הרי לכאורה צריך להיות, לבדך? דהיינו הדא"ל בקמץ והכ"ף בשוא. כי גם לפני כן כתוב, שאין אלוה בלתיך, ואין אלוה זולתיך, ואין אלוה כערבך, ואין אלוה כיוצא בך. מדוע זה פתאום נשתנה בסוף?

אולי משהו יגיד, שזה מפני שישנו פסוק כזה, **אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדְּךָ** [נחמיה ט', ו'].

וכאשר נראה כי בגלל זה, מהרי"ץ זיע"א שינה את הניקוד, בברכת מודים. אנחנו אומרים במלים 'אתה הוא לדור ודור, נודה לך ונספר תהלתך, שזה כמו שאנחנו אומרים בהמשך, על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך. מפני שכתוב נודה לך', אי אפשר להגיד 'תהלתך'. משווים את היתר. אלא מאי, ישנו פסוק [תהלים ע"ט, י"ג] **לְדֹר וְדֹר נִסְפֵּר תְּהִלָּתְךָ**. מסתברא שבגלל זה מהרי"ץ שינה את הניקוד. אינני יודע האם הוא ששינה, או לפניו, אבל עכ"פ בכל אופן בפועל כך הוא ניקד – וכתב 'תהלתך'.

למעשה, לא קיבלנו זאת, כי יותר מסתברא להשוות זאת עם היתר, ולא שפתאום יהיה אחד יוצא מן הכלל. נכון שישנו פסוק כך, אבל הרי לא הבאנו כאן את לשון הפסוק, אלא רק את המלה 'תהלתך'. משתמשים במלים 'נספר תהלתך', כמו בפסוק שם, אבל לא מתכוונים להביא כאן את הפסוק, שנגיד אותו בדיוק כפי שהוא שם.

שאלה מהקהל: כיצד מנוקד בתכאליל שקדמו למהרי"ץ? ומה שאמר מרן שליט"א שזהו בגלל החרוזה, הלא גם בלא זה יש כבר חריזה, ועדיף לחרוז תיבה זו עם הדומות לה.

תשובת מרן שליט"א: יש תכאליל שניקדו כך, ויש כך. ויש שלוש חריזות בהמהולל, עולמים, זולתיך, לבדך.

הרי ישנם עוד פסוקים, כגון [שמואל א' ב', ב'] **פִּי אֵין בְּלִתֶּךָ**, [שמואל ב' ז', כ"ב] **וְאֵין אֱלֹהִים זֹלָתְךָ**, א"כ למה אומרים כאן 'זולתיך', 'בלתיך'? אלא כפי שאמרנו [בשיעור מוצש"ק ויצא התשפ"ב], כך

היה הסגנון בבית שני. אמנם זה לא לשון המקרא. וכמו שאומרים 'תורתך', 'נביאך', 'נקדישך ונעריצך'.

אבל עכ"פ השאלה כעת היא, מדוע בהמשך הפיסקא יצא חריג, ואין אלוה אלא אתה לבדך?

חושבני, כי זה בגלל החרוז. ומכאן ישנה ראייה עצומה, למה שאמרנו בעבר [שיעור מוצש"ק פינחס התשע"א, ומוצש"ק קרח התשע"ה]. דהיינו, הרי מהרי"ץ אומר, שזה נתחבר ע"י רבי יהודה הלוי. לא ידוע מה המקור, אבל בכל אופן ישנו כאן חרוז. זה לא ממש 'פיוט', ור"י הלוי הוא ראש המשוררים, אבל הכל בחרוזים. 'לעולמי עולמים', 'מודים', 'ומגידים'. ואח"כ, 'בלתיך', 'זולתיך', 'כערבך', 'כיוצא בך'.

כפי שאמרנו בעבר, נפלה טעות בנוסחאות שלנו, ובמקום הפסוק אתה הראית לדעת וגו', צריך להיות הפסוק וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'. אם כן, רק ככה מובן החרוז.

לא אכנס כעת להוכחות שדיברנו בעבר, כי מוכרח להגיד כאן את הפסוק וידעת וגו'. זה לא שאנחנו משנים זאת מסברא, אלא בנוסחאות הישנות כתוב את הפסוק הזה, וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'. מלפני 250 שנה בערך, חלק שינו את הפסוק הזה, לא ידוע על סמך מה, אבל ברור מפירושו של מהרי"ץ בעץ חיים, לפי איך שהוא מסביר זאת, שגם הוא איננו מתכוין אל הפסוק אתה הראית וגו', אלא אל הפסוק וידעת וגו', כי הוא אומר שיש בפסוק זה שלושה עיקרים, וזה רק בפסוק וידעת.

אבל כעת אני אומר, כי ישנה הוכחה מיניה וביה. הניקוד נשתנה במלה 'לבדך', 'ככתוב בתורתך', 'וידעת היום והשבות אל לבבך'. החרוז חייב אותם, לא להגיד כאן 'לבדך'. מה שכתוב מקודם, 'בלתיך', 'זולתיך', 'כערבך', 'כיוצא בך' – זה בסדר. אבל כעת, כיון שרוצים להגיד את ההמשך, אמנם אפשר להגיד במקום 'ככתוב בתורתך' – 'ככתוב בתורתך', אבל מה נעשה עם הפסוק שאח"כ, וידעת היום והשבות אל לבבך? הרי את הפסוק, אי אפשר

שערי יצחק – השיעור השבועי

שבזכות זה נהיה שלושבית, כי כאשר הבית פתוח, הבעל והאשה אינם רבים ביניהם, שלא ישמעו אותם בחוץ. כך כתוב שם.

בעל ספר 'על התשועות', מלקט מהרבה ספרים, גם מהספרים שלנו, אמנם אינני יודע למה אינו מציין זאת, הוא אפילו מביא את מהר"י ונה זצ"ל, שהעלינו לראשונה בכת"י בספר שמן למאור וכו'. אבל ברוך ה', שהדברים עכ"פ התפרסמו. זוהי עיקר התועלת. כנראה שהוא העתיק מתוך הספר ממלכת כהנים, שהוא כלי שני. הוא בא אחרי ובעיקבותי העתיק את כל פירושו של מהר"י ונה למגילת בני חשמונאי. בספר על התשועות, מסגנן ומרחיב בשפה שלו, לקרב את הדברים לבני דורנו.

לגבי העניין דלעיל, הוא כותב [בדף קס"ח] כך, שכן אם ננסה לתאר לעצמנו את החיים בבית נטול דלת, נמצא כי הם בלתי נסבלים, ואף יותר מכך... היהודים התקשו לאכול ולשתות כדרכם, בעת שידעו כי הינם חשופים לעין כל עובר אורח. וכמובן הם נאלצו להימנע לחלוטין מלבצע פעולות אישיות שונות הדורשות צניעות ופרטיות.

אכן מאידך, גם תועלת הפיקו ישראל מגזירה זו... הן אמנם חיי המשפחה, לא התנהלו כסדרם, והבית שוב לא היה מקום מוגן ופרטי. אולם מאידך – שלום הבית בין איש לאשתו, נשמר היטב. יותר טוב מאי פעם... שכן כלום יכולים בעל ואשה לריב, בהיותם חשופים לעין? בשעה בה יכולה עיך כל עובר אורח, לשזוף את מעשיהם, ולהבחין בקלקלתם?

כשקראתי זאת, השתוממתי, מנין לו? מאיפה הוא לקח זאת?

ענה לי הרב שר שלום הי"ו, הרי זה במדרש מעשה חנוכה, שהרב בעצמו הביא כך בחוברת שערי יצחק [עמ' 6] בזה"ל, 'זאין לך דבר מעביר רעות האשה מעל בעלה כדלת'. עניתי לו, תשמע, ישנו כאן דבר מעניין.

האמת היא, שלא היכרתי את הגירסא הזאת. עכ"פ, בטוח שמי שכתב את זה, הבין זאת כך.

לשנות. הדא"ל בסגול. ממילא, בכדי שיהיה חרוז גם בפיסקא האחרונה, שינו ל'בתורתך', 'אתה לבדך'. כפתור ופרת.

המשך ביאור מדרש מעשה חנוכה, השלמה בביאור שתי הגזירות הראשונות, והרחבה בביאור הגזירה השלישית, ומדוע מרן שליט"א לא השמיט במהדורה החדשה של ספר שמן למאור את הפיסקא במדרש הנוגעת לכך שעברו על איסור נדה וכו', כפי שביקש ממנו הגר"ש ואזנר זצ"ל (הובא בשו"ת עולת יצחק ח"ב).

בשיעור הקודם התחלנו לדבר בעניין מדרש מעשה חנוכה, ולא הספקנו לגמור לבאר את ענייני גזירות היוונים, כפי שהבאנו זאת בספר שמן למאור [דף כ'–כ"א]. דיברנו על שתי הגזירות הראשונות. הגזירה הראשונה, שלא לעשות בריח לדלת. והגזירה השנייה, שיחקקו על קרן השור והשה, שח"ו אין לו חלק באלהי ישראל.

ברוך ה', השתדלנו לנתח כל אחת מהגזירות. ישנן כאן ביחד ארבע גזירות, וצריך לנתח אחת אחת, בכדי להבין ולפרש כל דבר. לא הספקנו, את הגזירה השלישית והרביעית.

דיברנו אז לגבי הגזירה הראשונה, כי לא מובן מדוע כתוב שם, 'תמצאו רווחה בגזירה זו'? מה הרווחו מכך, שהם הוציאו את הדלתות? אמנם בהמשך כתוב, שנכנסו צבאים ואיילים, אבל כבר בפיסקא הראשונה כתוב 'תמצאו רווחה בגזירה זו', אולם לא כתוב מהי הרווחה?

אמרנו כי נראה לנו, שכאשר הוציאו לאור לראשונה את המדרש הזה, הדפיסוהו מכת"י, וכנראה המעתיק התבלבל, וחסר כאן משהו. 'עליונים למטה ותחתונים למעלה'. השתבש כאן משהו. צריך למצוא העתק אחר, אולי נזכה שיהיה יותר מדויק.

והנה ביום ששי האחרון, עש"ק מקץ, היתה לי הפתעה. ידידנו הרב שר שלום יוספי הי"ו אמר לי, תראה מה כתוב בספר על התשועות [דף קס"ח], כי אכן היתה רווחה בגזירה הזאת.

הספר על התשועות, נתחבר ע"י הרב מאיר למברסקי, ונדפס בשנת התשס"ו. כתוב שם,

אולם כאשר ידידנו הרב שילה יגאלי הי"ו בא לערוך את החוברת 'שערי יצחק', הוא אמר לי, כי בעת יש לו טרחא גדולה, כי הוא צריך להעתיק את כל מעשה חנוכה מהספר שמן למאור, מפני שהספר אינו מצוי במכון פעולת צדיק בצורת 'טקסט', אלא רק כ'תמונה', ואי אפשר להעתיק זאת בקלות, אלא יש צורך להקליד הכל מחדש. היום בזמנינו, עושים במחשב 'העתק-הדבק'. אמרתי לו, אין בעיני, אינך צריך להעתיק זאת דוקא מהספר שמן למאור, תלחץ על הכפתור, תחפש 'מדרש מעשה חנוכה', ותמצא לפחות עשר ספרים, שגם הם מביאים אותו, ותעתיק זאת משם. זה נדפס בהרבה מקומות. ממילא הוא העתיק זאת, לא מהספר שמן למאור, אלא ממקום אחר.

וכאשר באתי להגיה את השיעור, ראיתי את המלים הללו, 'ואין לך דבר מעביר רעות האשה מעל בעלה כדלת', ולא הבנתי מהיכן באו המלים הללו. אמרתי לעצמי, כנראה מהיכן שהוא העתיק, ככה כתוב. לכן עשיתי על כך סוגריים עגולות, וכתבתי בסוגריים מרובעות את הנוסחא של שמן למאור, 'מעביר רעות מעלה מעלה כדלת'. לא מוזכר אשה, ולא בעלה, ולא כלום. כידוע סוגריים מרובעות, מראה על תיקון. על הגירסא שהיא יותר נכונה.

אבל, 'מעז יצא מתוק'. כי בעת הבננו מהיכן זה בא, דהיינו מ"ש בספר 'על התשועות'.

בדקתי וראיתי כי ישנן כאן שלוש גירסאות. ישנם כאלה שכתבו כמו שאני הבאתי בס' שמן למאור, 'אין לך מעביר רעות מעלה מעלה כדלת'. וישנם כאלה שכתבו, 'מעביר רעות מעל בעלה כדלת'. וישנם שכתבו, 'אשה מעל בעלה'. הוסיפו את המלה 'אשה'. אינני יודע, מי מהם בלבד פה?

חושבני כי זאת ראייה נוספת למה שאמרתי, כי ישנה כאן בפיסקא זו, איזה בלבול. אולי כתוב כאן 'משהו', אבל בכל מקרה חסר פה.

לגופו של עניין, מספרים כיוצא בזה על החזון אי"ש, שהלך פעם לביתו של אחד ממקורביו,

היה צריך ממנו משהו, וכשהוא בא להתקרב לביתו, לנקוש על הדלת, שמע צעקות, רבים בבית. רח"ל. הוא לא רצה להעמיד אותם במצב לא נעים, ומיד הלך לו, בכדי שלא יראו שתפס אותם בקלקלתם.

הדבר מובן, שישנו כאן משהו. אבל אינני חושב, שח"ו כאשר ישנם בעיות של שלום בית, זה בא על פתרונו כשהדלת פתוחה. אפשר לריב גם בשקט גמור...

שאלה מהקהל: ראיתי כתוב, כי הגזירה הזאת היתה קשה מאד לנשים, זה הכי קשה לאשה שהבית יהיה בלי דלת. הגבר יכול להסתדר. אבל לאשה, אם לא תהיה דלת, חרב עליה עולמה. ככה הסבירו זאת. כי השלוה והרוגע שלאשה, זאת הדלת.

תשובת מרן שליט"א: בסדר, היא עקרת הבית. אשה זה בית. אבל זה עדיין לא מתרץ איזה רווחה היתה בגזירה זו, כמו שכתוב במדרש. בכל אופן, דבר אחד הרווחנו, כי לריב בצעקות, הם לא יריבו, כדי שלא ישמעו אותם בחוץ. כך הוא אומר.

יותר מדויק, שלא יראו אותם, וכמו שהוא בספר על התשועות. אך אם זוהי הרווחה, קשה הלא משמע שכולם מצאו רווחה, והרי רובם אינם רבים.

בלאו הכי הדבר נשמע לי קצת משונה, וגם אינני חושב שזהו פתרון לשלום בית, כביכול ישנה עכשיו עצה להוציא את הדלת... שהבית יהיה פתוח... וכי זה פתרון? אנשים לא יחזיקו מעמד כך. אבל בכל אופן, בנ"ד זה נתפס על זה. האם הדבר נכון או לא נכון, צריך עיון גדול. ואמנם שאני התם שכבר בלאו הכי אין דלת, ולא שזוהי עצה לשלום בית.

כפי שאמרתי, הכי טוב שתימצא נוסחא מדויקת יותר, כפי שצריך. אמן וכן יהי רצון מלפני המקום ברוך הוא. כי גם אם הכוונה כדבריו, עדיין יש כאן שיבוש, כי המדרש מביא ראייה לכך מן הפסוק 'לך עמי בא בחדריך, וסגור וגו'', והרי אין שום קשר לעניין שלום בית בפסוק הזה.

והוספתי עוד, גם הרי סותרים לזה דברי בעל הטורים, שאז בגזירות יוון נעשה להם נס ונזדמן מקוה לכל אחד ואחד, כמש"ש בדף כ"ב.

לגבי המלים האחרונות, הן נכתבו שלא בהשגחה. הדבר אינו נכון, אין סתירה מכך, כי אדרבה, כתוב זאת גם במדרש מעשה חנוכה עצמו. כי בעיקבות זה, הקב"ה אמר, כיון שעשיתם בלי כוונה, אז עשה להם נס שיהיה להם מעיין בתוך ביתם.

רבים שאלו אותי, א"כ למה לא עשית זאת? הרי הספר שמן למאור נדפס לאחר מכן במהדורא חדשה, ע"י מכון פעולת צדיק בשנת התשע"א, ולא השמטתי את זה. הדבר נשאר, כמו שהיה. לא הושמטה הפיסקא הזאת. מהי הסיבה?

[בחוברת מאי חנוכה, נר רביעי דחנוכה, אמנם השמטתי את כל הפיסקא הזאת. אבל האמת כי זאת לאו מהא"י טעמא, אלא בגלל ש"מאי חנוכה" נועד לקריאה עם כל בני הבית, בעיקר עם הילדים, והנושא הזה לא מתאים להם. לכן דילגתי ושיניתי שם עניינים נוספים, ובכללם במדרש זה לעיל, שבלי דלת לא היו יכולים ישראל לא לאכול ולא לשתות, וכו'. במקום שבמקור נוסף, ולא לשמש מטותיהם. מטעם זה השמטתי בנ"ד לא רק את הפרט הנו, שחזרו בלא טבילה וכו' שזה רק שתי שורות, אלא את כל הפיסקא לגמרי. יב"ן].

ישנן לי הרבה תשובות, לגבי השאלה הזאת. ראשית, לא הבטחתי לו שאני אשמיט. טענתי לו במקום, אבל זה מדרש חז"ל, וכי אפשר להשמיט פיסקא מתוך מדרש חז"ל? הוא ענה לי, אבל מי יודע מי כתב את המדרש הזה? אינני יודעים, מי כתב זאת. זהו לא מדרש רבה, ולא מדרש תנחומא, וכדומה, שיודעים שהם ספרים מוסמכים. אבל בנ"ד, כתבו את זה, אבל אין אחריות מי כתב, לא יודעים. שמעתי ושתקתי.

דבר שני, הרגשתי שהוא בעצמו אינו שלם לגמרי עם הדבר. רק כנראה מפני שאצל הגר"ש ואזנר, העניין של טהרת המשפחה זהו

*

ישנו כאן עוד דבר חשוב, לגבי הגזירה השלישית, שגזרו על טבילה של נדה.

כתוב שם [במדרש מעשה חנוכה] כך, כיון שראו ישראל כך, מנעו עצמם מלשמש. וכיון ששמעו יוונים כך, אמרו, הואיל ואין ישראל משמשינן מטותיהם, אנו נזקקין להן. כיון שראו ישראל כך, חזרו על נשיהן בלא טבילה בעל כרחן.

בשו"ת עולת יצחק [חלק שני סימן רנ"ב דף ת"ל ד"ה ומצינו] כתבתי, כי אשה בלי בעל, עלולה לבוא חליים שונים וכו'.

ובזה אולי יובן קצת הא דאיתא במדרש מעשה חנוכה, והבאתיו בספרי שמן למאור דף כ', כשגזרו היוונים על הטבילה ומנעו ישראל עצמם מלשמש, ואמרו היוונים שהואיל וכך הם יזקקו להם, ואז חזרו ישראל על נשיהם בלא טבילה לפי שאין האשה רוצה לישב תחת בעלה בלא עונתה עש"ב. לאו היינו שתצא עי"ז מביתו ולא תהיה לו לעזר בבית, אלא שתצא לזנות, שטבעה מצריכה לזה כמ"ש הרלב"ג, בפרט שהרי היוונים ציפו לזה.

הגם כי עדיין אין מובן אפשרות היתר באיסור כרת חמור כי הא"י גוונא, שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך וכו' כדאיתא במסכת שבת דף ד' ע"א.

איזה היתר יכול להיות? וכי בגלל שזה יכול לגרום ח"ו קלקול עם היוונים, שיפתו אותן בגלל שהם יודעים שהן אסורות על בעליהן, וכי יש היתר מטעם זה לאיסור כרת חמור? לא מובן לכאורה אפשרות ההיתר כלל ועיקר.

בעת תשמעו, את ההמשך שם. וכן אמנם אמר לי הגר"ש ואזנר שליט"א שיש להשמיט פסקא זו במהדורא חדשה של שמן למאור, שאולי היא תוספת מזוייפת.

הרי ישנה הסכמה שלו על הספר שמן למאור, כמו גם של הרב שטרנבוך ושל הרב דבליצקי, ולכן אחרי שהספר נדפס והופץ, הוא אמר לי להשמיט העניין הזה במהדורא חדשה.

הא"ב שלו, זה היה בראש מעייניו, הוציא את המוניטין שלו בעולם, הבקיות שלו בעניין זה, ובפרט שהוא נתן הסכמה, כנראה ניגשו אליו ואמרו והעירו לו, אז הוא רצה לצאת ידי חובה, ולכן אמר לי כך. והראיה, שרבנים אחרים שגם הם נתנו את הסכמתם, לא אמרו לי כלום. אף אחד לא העיר, ולא כלום.

יתירה מכך, אף אחד לא העיר על הדבר הזה מעולם, למרות שרבים מכירים את המדרש הזה, הוא נדפס כבר לפני המון זמן, לא אני הראשון שהדפסתי אותו. וגם רבנים כמותו, יוצאי הונגריה, אף אחד לא אמר כלום. כנראה הפעם הראשונה שמדרש זה נדפס, היה בשנת התרל"ח, בספר בית המדרש [חלק חמישי]. ואח"כ נדפס באוצר טוב, בשנת התר"מ, בברלין. אז הדפסו זאת מכת"י, וכולם העתיקו מזה.

אבל לא רק זאת. אני לקחתי את המדרש הזה, מתוך הספר נר מצוה, שנדפס ע"י הרב אשר אנשיל גרינוואלד. בהקדמתו הוא כותב כל ההסכמות שקיבל בעבר על ספריו הקודמים, ומגדולים וצדיקים.

ובמהדורא החדשה הקדים עליו המו"ל בזה"ל, אמר צבי אליעזר קאליש המו"ל מחדש את ספר היקר. הנה את ספר 'נר מצוה' הזה, היקר במינו ועשיר בתכנו, לאשר שכולל בקרבו כמה מאות עניינים, יקרים וחביבים, מקדושת הימים, ומפעולות החשמונאים, הכהנים הקדושים, ומאורות הגנוזים, אשר כמו חומר נדרשים, ועל שלחן מלכי רבנן עולים, אסף איש טהור לפני שנות ארבעים, ה"ה איש אשר ברוחו פי שנים, תורה ויראת שמים, ה"ה הרב המאה"ג מוהר"ר אנשיל נר"ו מעיר אונגוואר, זללה"ה.

הספר היקר הזה, תכף הופעתו, היה חמדה יקרה, והתענגו בו כל ישרי לב. ממש חטפוהו מעל כפיים, הלומדים, החסידים והיראים, כל אחד ואחד מצא בו מנה אחת אפים, חדשים גם ישנים, סלעין טבין אדרכמונים, עשרת מונים.

אולם מאז הלכו אחינו בני ישראל בגולה, למדינת אשכנז מקום שליטת הנאצים הארורים, נשכח הספר הזה מבין החיים, והוא כמעט בבל יראה ובבל ימצא בכל העולם. והנה לפני עשר שנים כשביקרתי על ציון הגה"ק בעל אמרי אש זצ"ל באונגוואר, והייתי יחד – להבדיל בין חיים לחיים – עם ידידי ר' צ"א הכ"מ ז"ל, מחותנו של הר"ר אנשיל הנזכר, עורר אותי וכו', ואז כיבדנו הר"ר צ"א הנז' בספר 'נר מצוה' אשר קיבל ממחותנו המחבר הספר, ואמר לי שאקבל עלי שכאשר אזכה לצאת לחפשי מגלות של מדינה של גיהנם, אוציא לאור מחדש את הספר, שיהיו שפתותיו דובבות בקבר, וזכות זה יגן עלי שתתקבל תפילתי לטובה וכו'. הוא זיכה את הרבים והדפיס אותו שוב.

כולם שתקו. אדרבה, שמחו על כך. עברו בשתיקה על פרט זה. אף אחד לא אמר ולא העיר כלום. המו"ל מוצאו הוא מהעיר מונקאטש, כנז' שם בחתימתו, והם קנאים, קרובים לעיר סאטמר. ואעפ"כ דממה.

היחידי שמעיר על כך, זה בזמנינו, בספר ממלכת כהנים [דף רנ"ב], הוא מביא את זה וכותב בזה"ל, דברי המדרש הללו תמוהים ביותר, דאיך הותר לישראל לעבור איסור נדה, כדי להציל נשותיהם מבעילת גויים. וצריך עיון. הוא הראשון, ואולי האחרון.

הערת העורך: לפי מה שהביא מרן שליט"א לעיל משו"ת עולת יצחק, תמיהה זו כבר מובאת שם כמעט באותו סגנון, אולי הוא העתיק משם, ומרן שליט"א הוא הראשון?

תשובת מרן שליט"א: מחבר ספר ממלכת כהנים, הוא ידידי הרמ"ח לייטר, ממודיעין עילית קרית ספר, ומזכיר את שמי שם בכמה מקומות. מסתברא אם כן, שאם ראה זאת אצלי, היה לכל הפחות מציין.

מצד שני, יכול להיות שמישהו אחר הוסיף פיסקא זו תוך המדרש, כי ישנה נוסחא אחרת למדרש מעשה חנוכה.

בכל אופן, מצאתי און לי.

המדרש הזה מופיע בספר אוצר מדרשים [בדף 189]. כידוע, מישו בשם אייזנשטיין, אסף הרבה מדרשים קטנים בספרו אוצר מדרשים, אבל היו לו קצת דעות זרות. אינני יודע האם הוא ממש 'משכיל', או שהיתה לו קצת נטייה להשכלה. לא מאה אחוז. הוא היה באמריקה. אבל על הספר הזה, עבר הדק היטב הגר"ח קניבסקי שליט"א, והוא עשה הגהות על הספר, הנקראות בשם שיח השדה, ומחק שם הרבה דברים. הוא ציין, דברים שצריכים למחוק. ודבר זה הרי מובא גם שם, והוא לא כתב למחוק את הפסקא הזאת. שמע מינה כי סבר וקיבל. כפי שכתוב. הוא לא אמר שזאת טעות, ושצריך למחוק את השורות הללו.

אבל הדבר העיקרי והאחרון, שצריך למצוא פה מקור. לדעת ולהבין על מה הדבר נסמך. רואים שבעל המדרש הזה, הוא גברא רבא, אי אפשר לזלזל בעצם המדרש, הרבה דברים שכתובים במדרש הזה, נמצא בספרי הראשונים. למרות שזה לא מובא במדרשים הידועים, רואים שהיה לפניו זה, או קרוב לזה. הרמב"ם ועוד מביא שם באגרות שלו, אם כי קצת בשינויים, אבל רואים שהיה להם מדרשים מהסוג הזה. וכן בפיוטי הקדמונים. בעל הטורים מביא את העניין שנפתח מעיין בבית, והרמב"ם מביא את העניין שלא יסגרו את הבתים, אם כי הרמב"ם אומר שם שהטעם הוא כדי שלא יתייחד לעשות מצוה. וכהנה וכהנה דברים.

וגם רואים שהמחבר הוא גברא רבא, הרי הוא דורש פסוקים, מביא פסוקים ומקשרם לעניינים, כמו מדרש רגיל. וישנם דברים, שאי אפשר לאדם לאמרם בעצמו סתם. כגון מה שכתוב, שאמרו לפני הקב"ה, ריבוננו של עולם, כמה אנחנו יכולים לסבול? אמר להם הקב"ה, בעון מזוזה. מי יכול לכתוב דברים כאלה, אמר להם הקב"ה? אדם פשוט, לא יכול לכתוב שהקב"ה כך אמר. איך הוא יכול להגיד דברים כאלה?

ואח"כ כתוב לגבי הבהמות, כי מאחר שגזרו לחקוק וכו' הם מכרו את כולם, אמר להם

בספר חשמונאי ובניו [דף ט"ל, הערה 38] כתוב על זאת כך, במדרש לחנוכה [ה"ו], גזרו שכל מי שאשתו טובלת ידקר בחרב. ובתחילה מנעו עצמם מתשמיש, אמרו יוונים אם כן אנו באים עליהם, כיון ששמעו ישראל כך חזרו על נשותיהם בלא טבילה, ואמרו לפני הקב"ה בעל כרחינו שלא בטובתינו, שאין האשה רוצה לישוב תחת בעלה בלא עונתה, פתח הקב"ה לכל אחד מעיין בביתו והיו טובלות בהן.

אמנם שם במדרש בח"א [ובסידור ר' הירץ] – הוא היה 'מקובל' – איתא דגזרו שיבעלו נשותיהם נדות, הלכו ישראל ופרשו מנשותיהם [ולא נכשלו בנדה], וכן משמע ביוצר, 'טשו קדושים מנשותיהם להבדיל', והקב"ה עשה נס וזימן להם מקואות בביתם.

דהיינו, ישנם מקורות האומרים שלא היה מכשול, אלא ההיפך. הם אמרו, אם אין טבילה, אסור. תלילה. פרשו.

בספר 'על התשועות', כתב משהו שהוא בודאי שונה לגמרי, שבעיקבות גזירה זו התפרקו משפחות. אינני יודע מה המקור שלו, עוד לא נתברר לי על סמך מה הוא כתב זאת.

הוא כתב [בדף קע"א] בזה"ל, כאשר הבחינו היוונים כי ישראל אינם מתרגשים כלל מגזירותיהם, ובאמונתם התמימה לא ניכר כל סדק, החליטו להחריף את הגזירות, ולגזור גזירה בה לא יוכלו ישראל לעמוד. הם הוציאו פרוז, בו הודיעו כי מהיום ואילך הטבילה במקוה אסורה, עובדא המונעת כל אפשרות לשמור על טהרת כלל ישראל!

יתר על כן, ברשעותם הרבה – הוסיפו היוונים סעיף לגזירה זו, סעיף אשר העניק מתנה למי שידווח על מקרה של טבילה במקוה: את (הטובל) [הטובלת] ואת (בניו) [בניה]...

כנגד הגזירה הזו לא היו ישראל יכולים להתמודד, ובליט ברירה התפרקו משפחות רבות. היתה זו מסירות נפש כבירה, אולם ישראל היו מוכנים לה, ובלבד שלא יפגעו בטהרת ישראל אשר מעולם.

מנין לו זאת? אינני יודע מהיכן הוא לקח את זה.

הקב"ה, בעוון שמנעתם עצמכם מעלות בשלש רגלים לירושלם, ולהקריב קרבנות, וליתן מתנות כהונה, לכן נתקיים עליכם [דברים כ"ה, ל"א] שוֹרֵף טָבוֹחַ לְעֵינֶיךָ [מרן שליט"א אומר זאת ב'כינוי': שורו טבוח לעיניו]. אלו דברים, שלא יכולים לאמרם אנשים רגילים, אלא אנשים ענקים.

וכן לגבי ההמשך, אמר להם הקב"ה, הואיל ועשיתם בלא כוונה, אני אטהר אתכם וכו'. הפלא ופלא.

הרי לכל גזירה וגזירה, צריכה להיות סיבה. כפי שהב"ח על הטור אומר, בשלהי סימן תר"ע, כי הסיבה שהיתה גזירה על עבודת בית המקדש, מכיון שהתרשלו הכהנים מעבודת ביהמ"ק. א"כ מובן, שהכל בא מדה כנגד מדה. מבינים מעצמנו. אבל כאן כתוב, יתירה מזו, שאמר להם הקב"ה עצמו. אז אין ספק, שמי שכתב זאת, היה מן היושבים ראשונה במלכות. רק צריך למצוא איזה מקור, שורש ויסוד, שיש לפחות דעה כזאת.

אם כי אין חובה להגיד שח"ו כל ישראל נכשלו בזה, כפי שאמרנו בעל המדרש מדבר קצת בצורה סתומה, כמו שכתב 'לא יכולים לא לאכול ולא לשתות', 'לא רואים שינה', הדבר אינו מציאותי, אלא הוא מדבר כך, תבין שזה לא דברים כמשמעם. כעין זה, גם בנ"ד, מסתבר שהכוונה היא, שחלקם היו כך.

דהיינו, חלק התחכמו, מצאו כל מיני פטנטים, איך בכל זאת לעשות טבילה, אפילו שישנה גזירה על כך. וחלקם החליטו שמותר, בגלל הסיבות האלה. כפי שבהמשך כתוב לגבי כלה אצל ההגמון, כי לפי ההמשך מוכח שחלקם נמנעו וחלקם לא, כמו שבארנו בעבר [שיעור מוצש"ק מקץ התשפ"ב], אז גם בנ"ד הוא מדבר על חלק, רק שהוא כותב את הדברים בצורה סתומה ולא מפורשת, וישנם דברים שצריך להבינם לבד.

ביאור עניין גדולה עבירה לשמה' נזיר דף כג: הוריות דף י"ג, והאם גם לאחר מתן תורה מותר לעשות כך.

ברם חושבני, כי הנקודה העיקרית היא, שצריכים למצוא כאן איזה בסיס, שהוא יכול להגיד שישנו איזה צד שהדבר מותר, או לכל הפחות שהוא – דהיינו מי שכתב את המדרש הזה – טועה בגלל זה וחושב שמותר. או שזאת דעה דחוייה, או שזאת טעות ולא נסמוך עליו.

וברוך ה' מצאתי, איך יכול להיות צד של היתר. אינני מדבר להלכה ולמעשה, אלא מה אפשר לחשוב שאולי ישנו צד כזה של היתר.

הדבר פשוט מאד. ישנו מושג ידוע, 'גדולה עבירה לשמה'. אם זה כך, אזי נפתרה השאלה. כעת אולי צריכים לדון מבחינה הלכתית, האם זה נכון או לא נכון.

הרי הגמרא אומרת בהדיא במס' נזיר [דף כ"ג ע"ב] ומסכת הוריות [דף י"ע ב'] כך, אמר רב נחמן בר יצחק, גדולה עבירה לשמה, ממצוה שלא לשמה, שנאמר [שופטים ה', כ"ד] תִּבְרָךְ מְנַשִּׁים יַעַל אִשֶּׁת חָבֵר הַקִּינִי מְנַשִּׁים בְּאֶהֱל תִּבְרָךְ. מאן נינהו נשים באהל? שרה רבקה רחל ולאה.

משבחים את יעל, שהרגה את סיסרא, וזה הרי היה ע"י עבירה. אמר רבי יוחנן, שבע בעילות בעל אותו רשע באותה שעה, שנאמר [שופטים ה', כ"ז] בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפֹל שָׁכָב וגו'. החלישה ע"י אותו. משבחים אותה, יותר מן האמהות, כי היא עשתה 'עבירה לשמה'.

ובהמשך שואלת הגמרא, והא קא מתהניא מעבירה? אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, אפילו טובתם של רשעים, רעה היא אצל צדיקים. היא לא נהנתה.

אם כן, זאת כבר נקודה לעיון, זהו דבר שצריך לבסס אותו.

שאלה מהקהל: אם אשה טבלה במים שאובים, יש חיוב כרת?

תשובת מרן שליט"א: לא. לדעת הגאונים הרי"ף והרמב"ם [פ"ד ממקואות הל"ב] פיסול שאובים הוא מדברי סופרים. ועיי' בשלחן ערוך יו"ד סימן ר"א סעיף ג'. אבל אינני יודע האם היוונים היו יכולים להבדיל איזה איסור זה, האם מקוה זה כשר או לא כשר. מסתמא היוונים לא ידעו, והם מנעו את הכל.

במקומות שישנו בלי בגדים, אפשר לברך מלביש ערומים. ישנם כאלה האומרים, עפ"י דברי הרמב"ם הסובר שברכה שהאדם לא התחייב – אין הכי נמי – שלא יברך את הברכה הזאת. כך נראה פשטות הרמב"ם. אבל הבאתי בס"ד בספר מעיל קטון [דף מ"ו, שולי המעיל אות קט"ז], שהדבר אינו קשור. אפי' שאנחנו ישנים עם בגדים וכו', זה נקרא ערום, כי כתוב בגמרא [כדלקמן] לגבי הפסוק [ישעיהו כ', ג'] **כְּאִשֶּׁר הָלַךְ עֲבָדֵי יִשְׁעִיהוּ עָרוֹם וַיִּחַף וְגו'**, וכי ח"ו ישעיהו הלך ערום ברחוב רח"ל? אלא מאי, 'ערום מבגדים המכובדים'. דהיינו, הלך עם סמרטוטים, וזה נקרא ערום.

הערה מהקהל: גם שאל.

תשובת מרן שליט"א: נכון. כתוב עליו [שמואל א' י"ט, כ"ד] **וַיִּפֹּל עָרוֹם כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה**, ופירשו מהר"י קרא ומצודת דוד שהכוונה ערום מבגדי מלכות יעו"ש.

כתבתי שם כך, ולשון ערומים שתיקנו, לכאורה הוא מפני שבזמן התלמוד היו ישנים ערומים, ואפילו החלוק שלהם היו פושטים. וגם בזמן הרמב"ם, ואפילו בזמן מרן השלחן ערוך, עיין יפה ללב למהר"י פלאגי סימן ב' סק"א, וסימן מ"ו סק"ז. ולפי זה היה נראה דלרמב"ם שסובר שאין לברך ברכה שלא נתחייב בה, היפך הגאונים וסיעתם שנתקנו על מנהגו של עולם וכו', אין לברך ברכה זו בזמנינו שישנים כולם במלבושים וכו'.

ובתוספות חדשים בסוף שו"ת חכם צבי סימן ג' כתב וז"ל, הרמב"ם כתב, הישן בבגדים, אינו מברך מלביש ערומים. ושאר הפוסקים חולקים עליו. ונראה לי ראייה לדבריהם, דכל שאינו ישן בבגדים המכובדים העשויים להתהלך בחוץ ולהתכבד בין בני אדם, ערום מקרי וכו' כאותה שפירש"י על אשר הלך עבדי ישעיה ערום ויחף וכו' ערום בבגדים המטולאים ע"כ. ומקור דברי רש"י שהביא, הוא מגמ' שבת דף קי"ד ע"א, ויומא דף ע"ז ע"א יע"ש.

ראייה לדבר הזה, כי כתוב [במדרש מעשה חנוכה], 'קרעה פורפרין שלה'. פירוש 'פורפרין',

וזאת היתה סכנה גדולה. כי כתוב שם במדרש, שמי שרואה אותה הולכת לטבילה, את בעלה הורגים בחרב, והרואה אותה לוקח אותה לאשה ובניה לעבדים. זה מבהיל. ח"ו רח"ל. הנאצים עשו כך בורשא, סגרו את המקוואות. נאלצו ללכת למקומות אחרים. מצינו זאת כבר גם בגמרא ביבמות [דף ס"ג ע"ב], שגזרו בבבל על המרחצאות, והכוונה לטבילה, כמובן למעיין שם. ובמסכת במגילה [דף י"ז ע"א], בזמן רשב"י, גזרה מלכות הרשעה שלא ישמרו שבת וכו' ושיבעלו את נשותיהם נדות. זה בזמן הרומאים. היו רשעים גויים אשר עשו גזירות כאלה. אבל היהודים, תמיד מתחכמים ומסתדרים. מסתמא גם כאן, חלקם התחכמו. מצאו פתרונות.

אבל לפי האמור לעיל יתכן שמצאו פתח נוסף, שהם סברו ששאובים אינו אלא מדרבנן, והיוונים חשבו שזה לא נחשב מקוה בכלל, ולא מנעו זאת. אבל פשטות המדרש שלא טבלו כלל, דהיינו אפילו לא בשאובים.

בכל אופן, צריך לבסס את דברינו דלעיל.

*

רק לפני שבעזרת ה' אדבר על כך, ברצוני לעמוד על המובא בהמשך המדרש, ישנו דבר נוסף שעלולים לטעות בו בסיפא, בעניין הבת של מתתיהו כהן גדול.

כתוב שם כך, עמדה חנה בת מתתיהו מעל אפיריון, וספקה כפיה זו על זו, וקרעה פורפירון שלה, ועמדה לפני כל ישראל כשהיא מגולה, ולפני אביה ואמה וחותנה.

עלולים להבין, שהדברים כפישוטן. אבל חושבני שההבנה הזאת אינה נכונה. לא מתקבל על הדעת שהיא עשתה כך. הגם שהיא עשתה מעשה נועז כזה, כדי להוציאם מאדישותם, אבל צדיקה כזאת – לא מסתבר שעד כדי כך.

אלא פשוט מאד. זהו כפי שהמפרשים אומרים, לגבי מה שאנחנו מברכים בבוקר, בא"י אמ"ה מלביש ערומים. אם האדם ישן עם פיגמה, למה הוא מברך מלביש ערומים? בשלמא בדורות או

בגד מכובד, עשוי מתכלת. כפי שכתוב במדרש איכה לגבי הקב"ה, בַּעַע אֶמְרָתוֹ ואיכה ב', י"ז, 'בזע פורפירא דיליה'. אם כן, הכוונה שהיא נשארה עם החלוק הפנימי. זה הכל.

שאלה מהקהל: וכי זאת סיבה להרגה?

תשובת מרן שליט"א: איך שעשתה זאת, לעיני כל קהל המסובים המכובדים, זה נראה שיגעון, פריצות עצומה.

ובספר על התשועות, הביא ובדף קמ"ז הערה ל' דבר דומה, בשם השאלות, שהיא 'לבשה סמרטוטים באופן שאינו מכבד את בעליו'.

את ספר השאלות, חיבר רב אחאי גאון. אבל עניין זה לא נמצא שם, רק במהדורת מירסקי [דף רפ"ח] בזה"ל, וכיון ששמעה ששלח המלך עליה, הרהרה בדעתה ואמרה: אם אני הולכת עכשיו אצל אותו ערל ויפגנום אותי, יאמרו בנות ישראל, וכי אנחנו טובות מבתו של חשמונאי שפגם אותה ההגמון, ונמצא שם שמים מתחלל על ידי. אלא מוטב שאמות ואל יתחלל שם שמים על ידי. מסרה עצמה להריגה, ועמדה ופשטה בגדי תכשיטיה, ומסרה עצמה ולבשה סמרטוטים, ונטלה כוס וקיתון של יין בידה, והיתה משקה לבני המדינה. וכשהיו רואין אותה, היו מתביישיין מפני בני המדינה, מיד הרימה את ראשה וקולה בבכייה גדולה, ואמרה להם: אי, צדיקים בני צדיקים, חסידים בני חסידים, למה אתם מתביישיין ממני, מפני שלבשתי סמרטוטים, ואינכם מתביישיין מהשם יתעלה, שאתם רוצים למסור אותי ביד הערל לטמא אותי.

באותה שעה יעץ יהודה ואחיו וחביריו עצות טובות. מה עשו? הביאו הדס וכל מיני בשמים, ועשו חופות חופות מביתו של חשמונאי עד ביתו של אותו רשע. וכיון שראה אותו הרשע כל אותו הכבוד שעשו לו, אמר להן לעבדיו: הללו גדולי ישראל, והן נכנסין שמחין בדין שלי, וראוי לי לעשות להם כבוד. מיד צוה לעבדיו, והוציאו כל איש מעליו, ולא נשתייר אלא יהודה. ושלף יהודה את חרבו, והסיר את ראשו, והשליכו אותה בתוך מחנה היונים,

ויצאו יהודה וחביריו ורדפו אחריהם מעכו ועד נמרים. ועיקר מלכותם אלכסנדריואה של מצרים, והרגו מהן תילי תילים, וישראל שבירושלם היו בצער גדול בשביל יהודה וחבריו, יצתה בת קול מבית קדשי הקדשים ואמרה: נצחו טלייא לאגחא קרבא באנטוכיאה. עד כאן.

מאידך מדרש חנוכה אחר, שהובא באוצר מדרשים הנז"ל, בדף 192 ד"ה תנו רבנן, מובן שהדבר כפשוטו. יתכן שהכותב כתב זאת מעצמו כפי הבנתו. ולא מתקבל על הדעת.

שאלה מהקהל: ההסבר הזה, שהרב אמר מקודם, הוא גם להלכה בדעת הרמב"ם?

תשובת מרן שליט"א: כן, אפשר להסביר זאת גם בדעת הרמב"ם. לא כ"כ פשוט, אבל לענ"ד אפשר להעמיס זאת ברמב"ם. אנחנו התימנים, בלאו הכי לא פוסקים בזה כדעת הרמב"ם [ועיין שיעור מוצש"ק מטות התשע"א], אבל בדברי הרמב"ם, יכול להיות שכן ויכול להיות שלא. כפי שנראה מדבריו, הוא לא אומר זאת בדעת הרמב"ם, דהיינו בעל תוספות חדשים שהבאנו מקודם, לא סובר כך אליבא דהרמב"ם, אלא מסביר כך את דעת יתר הפוסקים. אבל הרי עכ"פ להגיד ש'ערום' היינו מבגדים נאים, זה נראה כמו 'דרש', זה לא נשמע 'פשט', והברכה צריכה להיות גם לפי הפשט. אבל, אפשר בדוחק. כי הרמב"ם [פ"ז מתפילה הלכה ח'] לא כתב רק שהלן "בכסותו" אינו מברך מלביש ערומים.

ישנו נדון דומה, לגבי פסולי עדות, שאחד מהם הוא 'אנשים ההולכים ערומים' בשוק בעת שהם עוסקים במלאכה מנוולת, האם הכוונה שהולכים עם גופיה או מכנסיים קצרות, או ממש גלוי ערוה. נחלקו בזה רבוותא, כמו שהארכנו בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר חושן המשפט סימן רי"ב הערה מ"א, דף ס' ס"א.

*

כפי שאמרנו לעיל, נראה שבעל המדרש הזה סובר, כי 'גדולה עבירה לשמה'. דהיינו, כאשר

בדרך, וקם עליהם ארכיליסטים אחד בשדה, עם חבורת ליסטים שכמותו – חבורת שודדים – להרוג את כולם, וקמה אשה אחת מהם אשה יפת תואר מאד, והתחילה להשתדל עם האיש ראש הליסטים בדברים – התחילה לפטפט איתו, משכה אותו בדבריה – עד שפיתתו בחלקת לשונה שנתאווה לה, ונבעלה לו ביער מן הצד, ועל ידי כן הצילה את בעלה עם כל הנפשות.

ופסק בתשובה ההיא, דשפיר עבדה, ומצוה רבה עבדה ששידלתו לזה להציל נפשות, רק שאעפ"כ נאסרה על בעלה. והביא ראיה מאסתר.

דעת הבית יעקב, שהיא עשתה בכך מצוה גדולה, אבל עכ"פ היא אסורה על בעלה, כי היא נבעלה מרצון. לא אנסו אותה, היא לא אנוסה, אלא נבעלה ברצון, אבל מצוה היא עשתה, כמו אסתר שהצילה את עם ישראל ע"י שהלכה לאחשורוש ברצון, כפי שנאמר [אסתר ד', ט"ז] וְכַאֲשֶׁר אֶבְדְּתִי אֶבְדְּתִי, אומרת הגמרא [מגילה דף ט"ז ע"א] עד עכשיו באונס, ועכשיו ברצון. כעת היא הולכת אליו, הוא לא קרא לה. כך סובר הבית יעקב, שאותה אשה עשתה מצוה גדולה.

אבל אומר הנודע ביהודה, שזאת טעות. וז"ל, ואני אומר, כיון שאמרו רז"ל בפל מתרפאין חוץ מע"ז וג"ע וש"ד, א"כ כשם שאין מתרפאין בשלש עבירות הללו, כך אין מצילין בהם נפשות.

הרי הדין שאפשר להתרפא בכל דבר, אם ישנה סכנת נפשות, כי פיקוח נפש דוחה את כל התורה. אם אדם ח"ו הוא מסוכן, הכל מותר, כגון יוכ"פ ושבת וכו'. אבל ישנם שלושה דברים, שאסורים אפי' כשיש פיקוח נפש. והם, עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. דהיינו, כגון אם חולה יכול להתרפא ע"י גילוי עריות, כמו אותו אדם שעלה בליבו טינא, אין היתר כזה, הדבר אסור, אפילו אם ימות. אם כן, כמו שלא מתרפאים בזה, כך לא מצילים בזה נפשות.

אדם עושה עבירה, לא מתוך ששומע ליצור הרע, אלא יש לו מטרד לשם שמים, אדרבה זוהי מצוה גדולה.

אבל כעת, זאת כבר שאלה גדולה ועצומה.

ישנו יסוד גדול בזה מהגר"ח מואלאזין זצ"ל בספרו נפש החיים, כי בדורות שלנו, אין מושג כזה 'עבירה לשמה'. דבר זה, היה רק לפני מתן תורה. דהיינו, אבותינו הקדושים, אפילו שהם קיימו את כל התורה – אבל לפעמים הם עשו עבירה לשמה, כגון יעקב אבינו שנשא שתי אחיות. או שהיה צריך לשקר, לדוגמא.

שאלה מהקהל: ואיך יעל?

תשובת מרן שליט"א: נכון, זאת שאלה טובה, תכף נראה זאת – אם נספיק. צריכים להסביר את יעל, ואת אסתר, ואת יהודית – 'מעשה יהודית'.

אבל נקדים, את המובא בשו"ת נודע ביהודה [תניינא, חלק שני, יו"ד סימן קס"א]. תשמעו סיפור נורא ואיום, רחמנא ליצלן. ובדבר זה, נחלקו גדולי ישראל. הנוב"י מביא שם, כי אחד מן הגדולים אמר, שמותר לאשת איש לזנות ברצון, כדי להציל נפשות. דהיינו, אם ח"ו ישנה סכנת נפשות, והיא אשת איש.

לגבי יהודית, זה אולי לא כ"כ קשה, כי ישנם כאלה האומרים שהיא לא היתה נשואה. הדבר יותר קל. ובפרט שהיא חשבה שתסתדר, שלא יגיע המצב הזה. או יכולים להיות עוד תירוצים אחרים, לא ניכנס לכך כעת. אבל כעת מדברים על אשת איש, וישנה בעיני של סכנת נפשות, ועל ידי העבירה היא תציל את עצמה ואת כולם. עבירה לשמה. תשמעו דבר מבהיל.

אומר הנוב"י כך, ומ"מ גוף דין זה שיהיה מותר לאשת איש לזנות ברצון כדי להציל נפשות, אינו תורה. הדין אינו כפי שאומר אותו חכם.

ולא יֵשֶׁר בעיני, מה שראיתי באיזה תשובה – ולפי שאני לעת עתה בכפר לא אוכל לזכור באיזה תשובה, וכמדומה אני שהיא תשובת בית יעקב [סי' ט"ל, ועייין שו"ת מהרי"ק סי' קס"ז. הגהות הגרפ"ב] – באנשים ונשים שהלכו

ואונס דרחמנא שריה באשה שקרקע עולם היא, היינו שהיא אנוסה על גוף הביאה, אבל היכא שאינה אנוסה על גוף הביאה, ואדרבה היא משתדלת לזה להציל נפשות, לא מקרי קרקע עולם. הרי היא זו שהולכת לפתות אותנו, היא עשתה את הרעיון הזה, א"כ היא לא 'קרקע עולם'. ואשה ואיש שוים, ותיהרג ואל תעבור.

ואסתר שאני, שהיתה להצלת כלל ישראל מהודו ועד כוש, ואין למדין הצלת יחידים מהצלת כלל ישראל מנער ועד זקן מהודו ועד כוש. אסתר שאני, כי היא הצילה את כל עם ישראל, הרי המן הרשע הוציא גזירה על כל עם ישראל, שבע ועשרים ומאה מדינה, להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד ואסתר ג', י"ג. מה אתה משה קבוצה של יהודים – אינני יודע כמה היו שם, עשרה או עשרים – לבין אסתר שהצילה את כל עם ישראל. אי אפשר להשוות את אסתר, אל הסיפור הזה.

ושם היה בהוראת מרדכי ובית דינו. במעשה דלעיל, היא החליטה על דעת עצמה, אבל אסתר עשתה זאת בהוראת מרדכי ובית דינו. והוא מוסיף, ואולי ברוח הקודש.

זה לא רק הוראה של בית דין, אלא היה היתר מיוחד, מלבד שזו הוראת שעה, ברוח הקודש. ומסיים, ויש לי בזה כמה פרטי דינים בקצת להיתר ובקצת לאיסור, ואין כאן מקום להאריך בזה.

חושבני שהיה כאן קשה לנוכחי, כי אכן נכון שהיתה כאן הצלת עם ישראל, אבל וכי אין דרך אחרת? האם ח"ו הקב"ה לא יכל להציל את עם ישראל מגזירת המן, רק בדרך של עבירה? כי אין לי? מעצור להושיע פרב או במעט [שמואל א' י"ד, ו']. הקב"ה ימצא את הדרך, איך לעשות. אנחנו לא צריכים לעזור להקב"ה, לעשות עבירות כדי להציל. אם הקב"ה רוצה להצילם, הוא יציל אותם, לא בדרך של איסור. לכן הוא אומר, שזה היה ברוח הקודש. פירוש, 'קיבלנו טלפון מבי"ד של

מעלה, שהדבר מותר, או שזה טוב, או שישנו איזה עניין בכך, או תועלת, ואי אפשר לנו להתערב בכך. בכל אופן, אי אפשר לדמות ולהשוות, ולקחת מכך הלכה למעשה לדברים אחרים.

נעצור כעת כאן. הנושא הזה נוגע להרבה דברים, כגון לגבי חסידי הבעש"ט, שאדמורי"ם מתפללים לאחר זמן התפילה. הדבר בגדר 'עבירה לשמה', כי הם אומרים שבשביל דביקות התפילה הם לא יכולים.

הערת העורך: מרן שליט"א הביא בעבר מהשפע חיים, שזה בגלל שהם בין כה וכה לא מבטאים את המלים נכון, ושזה רק שלא תשתכח תורת תפילה.

תשובת מרן שליט"א: זה נכון מצד עצמו. אבל זאת רק סברא שלו. כנראה השאר לא מסכימים לזה. ובכל אופן יש להם על כך תירוצים אחרים. שבל"נ עוד נדבר על כך.

כמרכן, ישנם לפעמים בעיות אצל אנשים החוזרים בתשובה, צד אחד חוזר בתשובה אבל ישנה למשל בעיה עם טהרת המשפחה. האם לפרק את הבית? מה יהיה? ישנם כאלה החושבים, שמותר, לא חשוב, בשביל השלום בית, זאת עבירה לשמה, בסופו של דבר הם יסתדרו, וישמרו כדת וכדין, אבל בנתיים אפשר להתיר ח"ו. יכול להיות היתר כזה? זאת שאלה חמורה מאד.

בכל אופן בנ"ד רק רציתי לומר איזה צד, להסביר מה חשב זה שכתב את מדרש מעשה חנוכה, שזה לא יהיה סתם דבר תלוש. אלא הוא הבין שישנו צד היתר כזה. אבל כמובן, כי להלכה למעשה אי אפשר לסמוך על זה. וכפי שאמרתי לכם, ישנם עוד כמה פרטים, שצריך לבררם.

שאלה מהקהל: אם עניין אסתר היה ברוח הקודש, אז מה הגמרא מקשה ומתרצת ולומדת מכך דינים?

תשובת מרן שליט"א: האמת היא שאתה שואל שאלה טובה, אבל עמוקה. ישנם דברים אף על פי שהם מותרים, כגון שהם נעשים ברוח

אחראי על מה שיצא מזה. אבל כמובן, הכל צריך להיות עפ"י הוראה של תלמידי חכמים, כי יש בזה הרבה פרטים.

שאלה מהקהל: לגבי המחלוקת של הנוב"י והבית יעקב, אולי זה צד ההיתר במעשה של נתן דצוציטא [עיין שיעור מוצש"ק נח ומוצש"ק לך לך התשפ"ב]?

תשובת מרן שליט"א: יפה, טוב שהזכרת לי זאת. כוונתך שאשתו הצדקת של אותו אדם, אולי חשבה שמותר, כדי להציל את בעלה ממות. אבל זה לא דומה, כיון שפה זה רק להציל אדם אחד. הבית יעקב התיר בעניין של הצלת קבוצת אנשים ונשים. אנחנו אז הסברנו שעכ"פ אותה צדקת מרצונה לא היתה מסכימה וכו'.

רציתי עוד להגיד – אנחנו מדברים על 'מעשה חנוכה' – בעצם מהי הנקודה? הרי הוא מביא, שהם עשו ככה, אבל מי אלו האנשים האלה? אולי הם עמי ארצות? לא כתוב, שהם היו גדולי תורה, או אפילו סתם תלמידי חכמים, או שזה בהוראתם.

דהיינו, הראיה אינה מהאנשים אשר עשו כך. נגיד שאותם האנשים עשו כך על דעת עצמם. אבל, איך אתה – בעל המדרש, תלמיד חכם ואולי אפילו גברא רבה – מביא את זה? אלא זהו כפי שאמרנו בזמנו, לגבי רבי' נסים גאון, שאם הוא מביא סיפור, את המעשה בנתן דצוציטא, לומדים מכך הלכה למעשה. אם הוא מביא זאת, איך הוא לא חושש שאנשים יטעו ממה שאתה מביא, וילמדו מכך הלכה.

הראיה אינה מהאנשים, אלא מהמחבר. אם הוא אדם גדול, כפי שאמרנו, לכאורה ישנה מכך ראייה, וצריכים לתרץ אותו באופן הלכתי, עכ"פ לפי צד מסויים, שאפשר להבין כמותו, גם אם נגיד שההלכה אינה כפי שהוא אומר. חושבני, כי בכך מרגיעים את הרוחות.

שאלה מהקהל: מרן שליט"א הביא בעבר, לגבי החשוקי חמד, שכתב שמכאן מוכח

הקודש, אבל צריך שיהיו מובנים לכל המון ישראל על פי ההלכה הנגלית.

כתוב בזוהר הקדוש, שאסתר לא נבעלה לאחשורוש, אלא שלחה שידה במקומה. זה לא היא בכלל. אסתר ידעה, בכוח שם המפורש, להפוך את גופה, ברגע אחד היא נעלמת ובאה שידה במקומה, והיא טובלת והולכת לחיקו של מרדכי. היא פתאום נעלמה.

הרי כתוב דבר כזה גם על מהרי"ץ זיע"א, ישנו סיפור שהוא עשה את אותה הפעולה, כאשר אותו רשע רצה שהוא יחלל שבת, כתוב שמהרי"ץ עשה דמות של מישוהו אחר במקומו. ישנם צדיקים גדולים, שיודעים לעשות פעולות, מה שנקרא 'להפריד את החלק הרע מהטוב'. כך אסתר, החליפה אותה שידה. אם כן קשה, מה כל הפלפולים בגמרא? אין הכי נמי. אבל האמת היא, שמי שמתעמק יראה, שחז"ל הסתירו והעלימו את הדברים הללו.

אבל אם אתה רוצה תשובה לשאלתך, נאמר כעת דבר אחד שיכול להרגיע בנושא הזה. גם כשדברים נעשים באופנים נסתרים שזה מותר, אבל כלפי חוץ צריך ללכת רק עפ"י ההלכה. דהיינו, צריכים להסביר את הדברים, גם מי שלא יודע את הסוד והנסתר. אסור שמבחינה חיצונית יראה שזה נגד התורה. לכן, חייבים להסביר זאת מבחינה הלכתית.

אמרתי זאת בקצרה, כי זהו נושא עמוק ורחב, ויש בו פרטים רבים, אשר קשה להיכנס אליהם בעת.

בכל אופן, לגבי השאלה דלעיל, כך היא הפשטות. אבל המושג 'גדולה עבירה לשמה', לפי היסוד של הגר"ח מואלאזין, זה נאמר רק לפני מתן תורה, שם עשו לפי המטרה. אולם, בפועל לנו כיום, אין דבר כזה. כפי שהיום אומרים, 'המטרה אינה מקדשת את האמצעים'. כך במלים אחרות. ישנה תורה, תרי"ג מצוות, יהיה מה שיהיה, אם הדבר אסור עפ"י ההלכה, אין שום היתר. למרות שאתה מתכוין לשם שמים, אין דבר כזה. אל תתחכם. תעשה מה שהקב"ה מצוה אותך, אתה לא

שמותר להציל עי"ז אסיר, ומרן שליט"א לא הסכים איתו.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל הסברנו זאת, לא שאמרנו שהסיפור שכתב רבי' נסים גאון איננו מוסמך ח"ו. לגבי הדמיון, השוואת העניינים, אמרנו שישנו חילוק בין הדברים. מה שרבי' נסים גאון הביא, זה דבר נכון, אבל מה שהוא למד מכך, לגבי מי שנמצא בבית הסוהר, זה נראה היתר קלוש מדאי, ואין קשר. אבל מה שכתוב בסיפור, שישנו צד כזה, זאת הסברנו שזה אכן אמיתי, שרנ"ג מתורץ, או גירסת מנורת המאור של הר"ר ישראל אלנקאווה, כי גם זה נכון איך שהם כתבו, אבל לא מה שהוא למד מזה.

המקום ברוך הוא יאיר עינינו תמיד בתלמוד תורתו הקדושה, ושלא ניכשל בדבר הלכה וכו' אבי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו. לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור. פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתרומים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה, אבי"ר.